Contactul lingvistic româno-croat la romii băieşi din nord-vestul Croaţiei

Petar RADOSAVLJEVIĆ[*]

„Ćistă-j ljimba nǫstră śe svătenj noj, a romînji-ę nu-j ćistă..."[1] (K.M., 46 de ani, Mursko Središće-Sitnice).

Key-words: *Boyash/Bayash Roma (Romany, Gypsy), Boyash/Bayash language, Boyash/Bayash in Croatia, Boyash Romanian, Daco-Romanian varieties, Language contact, Croatian*

1. Băieşii din Croaţia

În Republica Croaţia, cel mai mare număr de romi băieşi trăiesc în judeţele Međimurje, Osijek-Baranja, Sisak-Moslavina, Koprivnica-Križevci, Brod-Posavina şi în judeţul Varaždin, dar sunt prezenţi şi în judeţele Virovitica-Podravina şi Bjelovar-Bilogorje, respectiv în judeţele din nord-vestul, centrul şi estul Croaţiei. Romii băieşi se disting de celelalte grupuri de romi prin limba lor maternă, graiuri care sunt variante ale dacoromânei. În Croaţia ei se pot împărţi în trei grupe, care se deosebesc între ele cel mai mult după varietatea lingvistică pe care o vorbesc – acestea sunt graiurile *ardelean*, *muntean din Baranja* şi *muntean ludăresc*[2]. Una dintre trăsăturile specifice ale graiurilor băieşilor este dată de o anumită arhaicitate în raport cu limba română standard, o altă caracteristică importantă a graiurilor lor reprezentând-o şi contactul lingvistic româno-croat, având în vedere că băieşii se află într-un mediu lingvistic străin, unde limba dominantă este croata.

În afară de varietatea lingvistică, romii băieşi pot fi deosebiţi şi după alte criterii, astfel că, în ceea ce priveşte confesiunea religioasă, băieşii din nord-vestul Croaţiei sunt în majoritate catolici, iar cei din est sunt în majoritate ortodocşi. Se deosebesc şi după numele de familie tipice pe care le au[3] – unele dintre cele mai frecvente nume de familie ale băieşilor de grai ardelean sunt *Oršuš* (cu varianta *Oršoš*), *Kalanjoš*, *Ignac*, *Bogdan*, *Horvat*, *Balog* (cu menţiunea că ultimele trei nume de familie se întâlnesc preponderent la croaţi, dar şi la alte comunităţi). Numele de familie ale băieşilor munteni din Baranja şi ale ludarilor sunt în general de origine ortodoxă (astfel de nume de familie sunt, de exemplu, *Mitrović*, *Nikolić*,

[*] Universitatea din Zagreb, Croaţia.

[1] Curată-i limba noastră ce o vorbim noi, iar a românilor ălora nu-i curată...

[2] Aceste denumiri le-am utilizat deja în publicaţiile anterioare, ele ţin cont de denumirile proprii ale băieşilor, dar şi de caracteristicile lingvistice ale acestor graiuri.

[3] Conf. Sikimić 2005 şi Sorescu-Marinković 2008, dar ne-a fost confirmat şi în cercetările noastre pe teren.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

Petrović, *Radosavljević*, *Stanković*, *Vasiljević* etc.), dar se pot întâlni şi la croaţi şi la alte comunităţi etnice.

2. Contactul lingvistic româno-croat în nord-vestul Croaţiei

Vorbitorii băieşi de grai ardelean sunt cei mai numeroşi în nord-vestul Croaţiei, regiune în care se vorbeşte dialectul kajkavian al limbii croate, respectiv în judeţele Međimurje, Varaždin şi Koprivnica-Križevci[4]. Aproape toţi băieşii din această regiune sunt bilingvi, respectiv devin bilingvi cel mai târziu odată cu înscrierea la şcoală şi învăţarea limbii croate, dacă nu au învăţat-o deja acasă. Un număr mai redus de băieşi mai în vârstă din regiunile de graniţă cunosc şi limba maghiară, astfel că îi putem considera plurilingvi, în timp ce în idiolectul vorbitorilor mai în vârstă şi conservatori din punct de vedere lingvistic se observă şi o mai mare frecvenţă a împrumuturilor din limba maghiară. Utilizarea unei anumite limbi este destul de bine delimitată pentru băieşi – limba croată, cel mai adesea fiind vorba de dialectul kajkavian, serveşte pentru comunicarea în afara comunităţii, în timp ce idiomul băieşilor reprezintă bazilectul, a cărui utilizare este limitată la mediul familial şi la *kumpanje*[5], locul în care trăiesc. În presă, şcoli şi instituţii este mai accentuat rolul limbii croate standard, care se bucură de un prestigiu lingvistic mai mare decât dialectul, având astfel rolul de acrolect. În legătură cu aceasta putem menţiona faptul că la un număr restrâns de băieşi se observă deja abandonarea idiomului propriu în favoarea limbii croate, probabil din cauza prestigiului lingvistic mai mare al limbii croate, a evitării stigmatizării şi a dorinţei de a se asimila populaţiei majoritare. Deşi în Croaţia a apărut un număr mic de publicaţii în limba băieşilor, adeseori cu soluţii ortografice neadecvate[6], în continuare nu există o utilizare instituţionalizată a limbii. Totuşi, în învăţământul primar există instituţia „asistentului pentru romi", o persoană care este un fel de traducător pentru învăţători, dat fiind că unii copii nu vorbesc deloc limba croată când se înscriu la şcoală. În Croaţia nu există deocamdată şcolarizare în limba maternă pentru această minoritate.

Pentru prezenta lucrare folosim corpusul lingvistic alcătuit în urma cercetărilor de teren efectuate anterior la vorbitorii băieşi. Din 15 vorbitori băieşi de grai ardelean din nord-vestul Croaţiei, cei mai mulţi informatori provin din judeţul Međimurje (*Đímura*)[7] – din localităţile Pribislavec (*Pislóc*), Sitnica/Mursko središće (*Sítnice*), Piškorovec/Škarje (*Piškuróc*), Kuršanec (*Kuršánc*), Orehovica (*Órvica*), Trnovec (*Tîrnóc*), Domašinec (*Domašînc*) şi câte doi din localitatea Strmec Podravski (*Strimóc*) din judeţul Varaždin (*Vrážda*), respectiv din localitatea Đurđevec (*Đurđóc*) din judeţul Koprivnica-Križevci (*Kaprónca*). Sistemul de transcriere fonologică utilizat aici l-am folosit în lucrările noastre publicate anterior[8]

[4] Dialectul kajkavian se vorbeşte şi în alte judeţe în care trăiesc băieşii.

[5] Este termenul folosit de băieşi pentru a desemna locul unde trăiesc, deseori la maginea satului sau a oraşului.

[6] De exemplu, revista *Graju alu căgănjilor*, care nu mai apare, catehismul *Pă kalje Dimizouluj* şi publicaţia privată religioasă, *Elši Biblijă a me – Biblijă ăm slišj*.

[7] Acest nume, precum şi celelalte menţionate în paranteză aici, sunt denumirile băieşe pentru localităţile respective.

[8] Vezi bibliografia.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

şi se bazează în mare parte pe grafia croată, dar ţine cont în parte şi de sistemul românesc tradiţional[9].

Dat fiind faptul că în cazul unora dintre informatorii noştri a fost vorba de persoane bilingve (sau plurilingve), care au competenţă lingvistică în sensul folosirii alternative a limbii croate şi a propriului grai, putem considera că este vorba în acest caz de un contact lingvistic care este un fenomen colectiv (Piškorec 2005: 18). Cercetarea noastră a arătat că în graiurile băieşilor contactul lingvistic este un fenomen foarte accentuat, în special la informatorii mai tineri. Contactul lingvistic se reflectă înainte de toate în lexic. Deşi în cazul celor mai multe împrumuturi identificate a fost vorba de împrumuturi denotative, ceea ce este şi logic, dat fiind că este necesară denumirea unor noi noţiuni pentru care nu există o denumire în propriul sistem (Muhvić-Dimanovski 2005: 7), pentru anumite noţiuni există denumiri proprii (sau mai vechi din punct de vedere lingvistic), pe care unii vorbitori fie că nu le ştiu, fie că la momentul respectiv în discurs nu le folosesc.

În continuare vom arăta că împrumuturile care provin dintr-un astfel de contact lingvistic se încadrează cel mai adesea la băieşi în structura fonologică şi morfologică a limbii, dar rămân uneori neadaptate din punct de vedere morfologic şi se preia cuvântul străin sau sintagma nemodificate. Acest fenomen are loc la unii informatori într-o măsură atât de mare, încât putem vorbi de schimbare de cod lingvistic (*code-switching*) şi de amestecarea codurilor lingvistice (*code-mixing*) (Trask 2005: 290).

De asemenea, anumite fenomene înregistrate în domeniul fonologiei şi al morfosintaxei pe care le menţionăm arată că influenţa limbii croate (respectiv a dialectului kajkavian) se manifestă şi la aceste niveluri lingvistice al graiului ardelean.

3. Contactul lingvistic la nivel fonologic

Sistemul accentual al limbii croate şi cel al graiului ardelean al băieşilor sunt diferite – limba croată are un sistem cu patru accente tonice, iar româna – şi deci şi acest grai – are un accent expirator sau dinamic, care este liber, adică poate sta pe silabe diferite. Vorbitorii de grai ardelean adaptează cel mai adesea împrumuturile croate la sistemul lor, astfel că cele patru tipuri de accent se transpun în poziţionarea accentului, care nu trebuie să fie neapărat în acelaşi loc ca în limba donatoare. Astfel sunt posibile şi accentuări care sunt neobişnuite pentru vorbitorii de limbă croată, de ex. toponimele *Zagréb*, *Ludbrég*, *Pọsavína*, unde locul accentului este cel aşteptat în limba română, dar neaşteptat dacă luăm în consideraţie mediul lingvistic.

Sistemul vocalic al graiului ardelean este mai bogat decât cel al românei standard, dar şi decât cel al croatei standard. Există însă paralelisme între graiul ardelean şi idiomurile locale, astfel că sunetul ardelean *ę* ([ɛ], deschis, medial), pe care l-am identificat în unele împrumuturi (de ex. *dęvet* ‘nouă’, *dęset* ‘zece’, *sędmi* ‘al şaptelea’, *tęšku* ‘greu’), se poate realiza şi în unele graiuri locale kajkaviene (Lončarić 1994).

[9] Aici avem în vedere înainte de toate sistemul de transcriere ALR şi sistemele folosite de dialectologii români.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

Consoanele din sistemul ardelean *ź* – [ʐ], palatală sonoră fricativă, mai palatală decât *ž*, *ś* – [ɕ] palatală surdă fricativă, mai palatală decât *š*, nu există nici în dialectul kajkavian, nici în croata standard. Dat fiind că graiul ardelean cunoaşte doar africatele *đ* – [dʐ], palatală sonoră africată şi *ć* – [tɕ], palatală surdă africată, care se formează cu ajutorul fricativelor menţionate anterior, în vorbirea limbii croate de către băieşi folosirea acestor africate poate părea neobişnuită vorbitorilor nativi locali de croată, dat fiind că astfel de africate de regulă nu există în sistemele lor. În corpusul nostru am întâlnit numeroase exemple de împrumuturi cu astfel de africate, de ex.: ć [tɕ] *vozać* ‘şofer’, *raćunurį* ‘facturi’, *moćvara* ‘mlaştină’, *naćelnik općine* ‘primar’, *maćka* ‘pisică’; đ [dʐ] *đeparcu* ‘bani de buzunar’, *svedođburilje* ‘certificatele’, *Međimurje*[10], *đaćki dom* ‘cămin de elevi’.

Un alt fenomen relativ frecvent care apare în consonantismul graiului ardelean este cel mai probabil legat de acelaşi fenomen care apare în dialectul kajkavian al limbii croate – asurzirea oclusivelor şi fricativelor sonore *b*, *d*, *g* şi *v*, *z*, *ž* în poziţie finală (Lončarić 1996: 94), de ex. *întrep* ‘întreb’, *slap* ‘slab’, *slobot* ‘slobod, liber’, *nikat* (croată *nikad*) ‘niciodată’, *kîntînt* ‘cântând’, *trak* ‘fumez (cf. trag)’, *strik* ‘strig’, *mljuf* ‘meu’ *zapraf* (croată *zapravo*, kajkavian *zapraf*) ‘de fapt’, *rigas* ‘răgaz, odihnă’, *prevos* (croată *prijevoz*, kajk. *prevos*), ‘transport’ *otkas* (croată *otkaz*) ‘demisie’, *staš* (croată *staž*) ‘vechime (în muncă)’. Asurzirea africatei đ [dʐ] nu am înregistrat-o.

4. Contactul lingvistic la nivel morfologic

4.1. Substantivele

În ceea ce priveşte formarea pluralului, în graiul ardelean este răspândită utilizarea desinenţei „universale” de plural *-urį*, care nu este doar desinenţa tipică utilizată pentru împrumuturi la toate cele trei genuri gramaticale, ci şi desinenţa frecventă pentru plural şi la alte substantive.

În cazul unui număr relativ restrâns de substantive, care sunt în mod evident de genul masculin, în graiul ardelean pluralul se formează după tipul */-Ø/~ /-urį/*, de ex. împrumutul *specijal(a)c – specijalcurį* (croată *specijalac*) ‘poliţist de la forţele speciale’. Aici putem menţiona şi substantivul de genul masculin care se termină în *-ă*, *tată*, care este specific datorită modului de formare a pluralului, dat fiind că nu am înregistrat forma aşteptată „*tacį*”, ci *tată-su-rlje*, după forma *tată-su*, şi chiar şi forma *taturį*, care se încadrează în modul de formare a pluralului menţionat mai sus.

Numeroase sunt şi substantivele de genul feminin care formează pluralul după tipul */-ă/~ /-urį/*. În afară de cele care sunt fără îndoială împrumuturi la origine, de ex. *smjenă – smjenurį* (croată *smjena*) ‘schimb, tură’, *knjigă – knjigurį* (croată *knjiga*) ‘carte’, *prićă – prićurį* (croată *priča*) ‘poveste’, *greškă – greškurį* (croată *greška*) ‘greşeală’, în această categorie există şi exemple pe care nu le putem considera în mod cert împrumuturi din croată, dat fiind că există, cu o altă formă de plural, şi în româna standard: *ulică _ ulicurį* (croată *ulica*) ‘stradă (cf. uliţă)’, *rană – ranurį* (croată *rana*) ‘rană’. În exemplul *ćemnică – ćemnicurį* ‘temniţă, închisoare’

[10] În graiul ardelean există denumirea mai veche (proprie) *Đimura* pentru Međimurje, vezi mai sus.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

nu putem spune cu certitudine că este vorba de un împrumut din croată datorită palatalizării tipice pentru graiul ardelean al băieşilor a dentalelor *t, d* înaintea vocalelor prepalatale *e, i* şi *iot*. Nu putem exclude totuşi nici această posibilitate, deoarece acest cuvânt prezintă o formă de plural diferită faţă de româna standard, iar în dialectul kajkavian există şi forma *temnica*.

Tipul de formare a pluralului /*-Ø*/~ /*-urʲ*/pentru genul neutru este extrem de productiv, fiind cel mai frecvent pentru substantivele care sunt împrumuturi la origine, de ex. *ispit – ispiturʲ* ‘examen’, *sanduk – sandukurʲ* ‘ladă’, *film – filmurʲ* ‘film’, *razred – razredurʲ* ‘clasă’, *alat – alaturʲ* ‘unealtă’, *raćun – raćunurʲ* ‘facturi’, *uslov – uslovurʲ* ‘condiţii’.

O concluzie asemănătoare cu cea referitoare la cuvântul *ćemnică* se poate trage şi pentru cuvântul *oblok – oblośi* (cu variantele de pl. *oblośę, oblǫśi*) ‘fereastră’, care nu aparţine acestui tip de formare a pluralului şi care există în dialectul kajkavian ca *oblok*, dar este un maghiarism despre care nu putem spune cu exactitate din ce limbă a fost împrumutat, deoarece prezintă alternanţele fonologice frecvente la elemente de limbă mai vechi.

4.2. Adjectivele

Adjectivele care provin din participii formate de la verbe croate împrumutate au de obicei patru forme flexionare, ca majoritatea adjectivelor din graiul ardelean, de ex. *vinćilicʲ* (de la verbul croat *vjenčati*)[11] ‘căsătoriţi’ – m. pl., *prijavălicʲ* (de la verbul croat *prijaviti*) ‘anunţaţi’ – m. pl., *skupit* (de la verbul croat *skupiti*) ‘adunat’ – m. sg., *mešălit* (din dial. kajkavian *mešati*) ‘amestecat’ – m. sg., *farbalići* (din dial. kajkavian şi croata colocvială *farbati*) ‘colorate’ – f. sg., *ranălită*[12] (de la verbul croat *raniti*) ‘rănită’ – f. sg. Diferit de aceasta, dar relativ frecvent, am înregistrat forme ale unor adjective împrumutate terminate în *-ă*, care au o flexiune restrânsă sau chiar sunt neflexibile în ceea ce priveşte genul şi numărul. Folosirea unor astfel de adjective oscilează la informatorii noştri, apărând şi câteva exemple unde au mai multe forme flexionare. În continuare menţionăm câteva exemple: *Dîm cîglji* [...] *obićnă* ‘din cărămizi obişnuite’ – f. pl., *untură d-elje obićnă* ‘untură obişnuită’ – f. sg., *kă-s ljubomornă* ‘pentru că sunt geloşi’ – m. pl., *îs tari jalnă şî ubrazniśʲ îs* ‘îs tare invidioşi şi obraznici’ – m. pl., în paralel cu exemplul *śe-s tarę jalni* ‘care-s tare invidioşi’ – m. pl., *bađi-lji* [...] *kînd gînđešć kă-s aša vrednă* ‘bagă-i... dacă crezi că sunt aşa de buni’ – m. pl., *îj maj mare ustanovă, maj strožnă* ‘e (cea) mai mare instituţie, (cea) mai strictă’ – f. sg., *Ili jej lasă fijă maj strogă* ‘sau lasă-i să fie severi’ – m. f.

[11] În paranteză dăm forma de infinitiv a verbului croat, iar în traducere forma echivalentă a adjectivului.

[12] Exemplul despre care suntem relativ siguri că este un împrumut, datorită infixului tipic *-ăl-*, pe care îl explicăm mai jos la verbe.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

4.3. Pronumele

La pronumele personal am înregistrat calchierea după modelul croat al formei de persoana a doua plural a pronumelui *voj* ‘voi’ şi folosirea ei ca formă a pronumelui personal de politeţe – graiul ardelean al băieşilor nu foloseşte în general o astfel de exprimare, fapt confirmat de corpus, dar şi direct de către informatori. Într-un număr restrâns de cazuri, când s-au adresat direct anchetatorului, am înregistrat exemple de utilizare a acestui pronume: *Voj la Željko ac fost în kumpanję?* ‘Dumneavoastră aţi fost la Željko în *kumpanję*?’, *Akú voj,* [...] *kum vă am azît pă voj kum svitecį́, zîśecį́ „tinje” a noj „śinji”*. ‘Acum dumneavoastră… cum v-am auzit pe dumneavoastră cum vorbiţi, ziceţi „tine”, iar noi „śinji” ’.

Influenţa limbii majorităţii este vizibilă şi în cazul pronumelor nehotărâte, unde, pe lângă formanţii româneşti enclitici sau proclitici *-va*, *o̧re-*, se întâlnesc şi formanţii croaţi *-god*, *-gođ* şi *bilo-*. Astfel, pronumele *bilośinj*(*i*)/(*ę*) este format din elementul croat *bilo-* ‘ori’ şi elementul *śinji* ‘cine’, de ex. *ju mă žalălí zîši bilośinji aflá* ‘eu (o să) mă plâng, zice, oricine (ar) afla’. Un anumit număr de pronume nehotărâte din corpus se formează din elementul croat *god*/*gođ* şi pronumele interogativ-relative *kit* ‘cât’ şi *śe* ‘ce’: *În škula-sta la kic gođ umblă kopiji în škulă* ‘În şcoala asta oricât de mulţi copii merg la şcoală’, *kit gođ u kustá* ‘oricât o trăi’, *Śe god să…, să svătešćę* ‘Orice se…, se vorbeşte’, *m-am zrobit, śe gođ iré îmnuntru* ‘am furat orice a fost înăuntru’. În următoarele exemple pronumele nehotărâte se formează de la elementul menţionat, *gođ*, şi adverbele *(h)unđi* ‘unde’, *kum* ‘cum’ şi *kînd* ‘când’: *hunđi gođ aj mărźę pă praksă* ‘oriunde ai merge la practică’, *dă unđi gođ ur skăpat* ‘de oriunde au scăpat’, *kum gođ aš ći šćerđi piśo̧rilje* ‘oricum te-ai şterge pe picioare’, *kînd gođ um trăbuit ku ravnatelju să svitenj* ‘oricând a trebuit să vorbesc cu directorul şcolii’.

4.4. Numeralele

În ceea ce priveşte numeralele, contactul lingvistic dintre graiul ardelean şi croată este foarte pregnant. Majoritatea informatorilor noştri folosesc numeralele până la 20 în forma lor românească, dar pentru numeralele mai mari folosesc mai frecvent împrumuturi din croată. Puţini dintre cei anchetaţi cunosc în graiul propriu numeralele până la 100, în timp ce informatorii mai tineri folosesc formele româneşti ale numeralor până la 10, exprimând numeralele mai mari în croată. O informatoare a declarat chiar că nu ştie numeralele mai mari de 3 în graiul său. Datele de naştere şi lunile[13] sunt exprimate de către informatorii noştri întotdeauna prin împrumuturi. Citǎm următoarele exemple: *Mes avut šesti šesti tisuću devetsto devedeset i prva* ‘M-am născut pe şase iunie o mie nouă sute nouăzeci şi unu’, *Aku śe kapăt, hiljadu i ćetristo kuna kapăt dećji* ‘Acum, ce primesc, o mie patru sute de kune alocaţia pentru copii’, *Nu pot pă noštri să zîk* [...] *trideseti osmi sedamdesetosma*. [...] *Šest komada kupiji am, tri fę́ći šî tri fišor*. ‘Nu pot să zic pe

[13] Colocvial, în limba croată numele lunilor sunt exprimate prin numerale ordinale (de ex. *u osmom mjesecu* literal *în luna a opta* ‘în august’
).

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

limba noastră… treizeci august şateptezeci şi opt… am şase copii (lit. şase bucăţi de copii), trei fete şi trei băieţi'.

O particularitate o constituie numeralul 1000, care se exprimă în graiul ardelean prin trei împrumuturi – *tisućи* (croata standard), *hiljada* (croata colocvială) şi *jęzeră* (maghiarism, kajkavian). Dăm câteva exemple: *Tri tisućе, tri jęzeri pă atunś* 'Trei mii, trei mii pe atunci', *u făkut trideset hiljada kuna dă kaznă* 'a primit treizeci de mii de kune amendă'.

Numeralele ordinale se pot forma fie cu ajutorul propriilor elemente lingvistice, fie cu ajutorul împrumuturilor, de ex. *Ovisi dă śe mi̯-am polagălit îm prvi, drugi šî treći* 'Depinde ce examene am dat în clasa întâi, a doua şi a treia', *Aj tu prvi* 'Hai tu primul'. Deşi în corpus am întâlnit adverbul cu câteva variante – *mantîj, maj întîj* şi *malîntîj* 'mai întâi, înainte, cândva' – nu am găsit o formă asemănătoare a numeralului ordinal cu sensul 'primul', ci doar împrumuturi din croată.

4.5. Verbele

Băieşii vorbitori de grai ardelean folosesc relativ frecvent infinitivul după un alt verb, în locul conjunctivului, în principal după verbul *pućę* 'a putea', dar adesea şi după verbul *šći* 'a şti'. Putem presupune că în păstrarea rolului infinitivului au avut o influenţă şi graiurile kajkaviene, unde infinitivul se foloseşte mult mai frecvent şi mai consecvent. Menţionăm câteva exemple: *A kupij-ę nu šćijă svătí, njiś nu šćijă skrí* 'Iar copiii aceia nu ştiu să vorbească şi nu ştiu nici să scrie', *Ku tînjîr nu poci̯ ljęźé* 'cu tinerii nu poţi să vorbeşti'.

Verbele împrumutate se încadrează în conjugarea a patra, existând un model deosebit de formare a timpurilor verbale: inserarea infixului *-ăl-* (şi, mai rar, *-ul-*, *-ol-*, *-il-*, *-al-*, *-el-*) între radicalul verbului croat şi sufix, de ex. la prezent *objasn-ăl-esk-Ø* 'explic', la imperfect, de ex. *(să) bav-ăl-ę-Ø* '(se) ocupa', la participiu, de ex. *upozn-ăl-it* 'cunoscut', precum şi la conjunctiv prezent, de ex. *objasn-ăl-ask-ă*. Am notat şi variaţii ale infixului la aceleaşi împrumuturi, de ex: *završălješće* 'termină' dar şi *u završilit* 'a terminat'. În corpusul nostru am notat un număr mare de astfel de verbe împrumutate, dintre care vom cita aici doar câteva exemple: *Nu-s vinćilici̯...* 'Nu sunt căsătoriţi…', *aša s-u upoznălit ku tata-mju* 'aşa s-a cunoscut cu tatăl meu', *jej šćiję să objasnălaskă asta...* 'ei ştiau să explice asta…', *Kupiji noštri n-or šćut să ćitălaskă băšęšći* 'Copiii noştri n-au ştiut să citească băieşeşte', *nu pot să zadržălesk* 'nu pot să păstrez', *šî kă lumę-cară îl poštivălešći* 'şi că lumea îl respectă', *duśęm, ćistălénj* 'duceam, făceam curat', *nji upoznulenj aša* 'ne cunoaştem aşa', *a propălit, ku totu* 's-a distrus cu totul'.

În ciuda rolului însemnat al infinitivului, atunci când vorbesc limba croată la vorbitorii de grai ardelean este destul de frecventă construcţia *da + prezent*, un calc din română după modelul conjunctivului, care poate părea neobişnuită vorbitorilor nativi de croată[14]. Acest lucru se manifestă de asemenea în cazul amestecării codurilor lingvistice, de ex.: […] *nu pọći da se să poravnălaskă ućiteljice ku jel* 'nu pot învăţătoarele să se înţeleagă cu el', […] *pă bilośinj gata ašá da osudiš* […] 'pe

[14] În limba croată, după un verb se foloseşte infinitivul atunci când subiectul verbelor este identic.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

oricine gata aşa să judeci', *Kum îj aja kînd ći faśi mă dă aja da studiraš* […] 'cum e aia când te duci, mă de aia, să studiezi'.

4.6. Părţile de vorbire neflexibile

Un număr relativ mare de împrumuturi în graiul ardelean îl constituie părţile de vorbire neflexibile. Dintre acestea se evidenţiază adverbul *uvik* (*uvęk*, *uvek*) 'mereu, întotdeauna', alături de varianta standard *uvijek* şi varianta de pronunţie *uvjek*, aşadar câteva variante ale unui cuvânt împrumutat pentru care în corpusul nostru nu există un cuvânt românesc. Aici se pune de asemenea întrebarea dacă varianta *uvik* a fost împrumutată pe un alt teritoriu, ikavian[15], sau este vorba de o variantă apărută ca urmare a continuării închiderii sunetului *ę*, care acum coexistă alături de alte două variante împrumutate. Menţionăm câteva exemple: […] *mọšămę uvik îmį zîśę, aprilije* […] 'bunica mea mereu îmi zicea, aprilie', […] *Irę uvik svadă, să sfădę* […] 'era mereu ceartă, se certau', […] *uvek zîśi pă hrvatski* […] 'mereu zice în croată', […] *a uvek să află śinjiva* […] 'iar mereu se găseşte cineva', *Ju ku ję uvęk mes* 'Eu cu ea mereu sunt', *ka-pu uvijek aša spăriję* 'apoi întotdeauna aşa sperie', *Ję śćiję uvjek să spujă a luj* 'Ea ştia mereu să-i spună lui'. Deşi în corpus am întâlnit câteva exemple de folosire a formelor *um dată*, *u dată* 'o dată', *d-într-ọ dată*, *d-ọdată* 'dintr-o dată, deodată', nu am înregistrat în graiul băieşilor o variantă analoagă a adverbului *niciodată*, ci doar împrumuturi, şi anume *nikad* 'niciodată' şi varianta kajkaviană *nigdar*, de ex. *Slavonija nu šću, aje nu ći pot minśinjí, n-am fost nikad* 'De Slavonija nu ştiu, aia nu te pot minţi, n-am fost niciodată', *A tata pravă mlju šî pă jel nu-l kunosk, nikad n-am fost ku jel în kust ili śeva* 'Iar pe tatăl meu adevărat nici pe el nu-l cunosc, niciodată n-am fost cu el în viaţă sau ceva', *Aiś nu s-ur, šći, îm Međimurje nu să šćimbă-să nikad* [...] 'Aici nu s-au, ştii, în Međimurje nu se schimbă niciodată', *kare n-u mînkat inka nigdar prunji* 'care n-a mâncat încă niciodată prune'.

Conjuncţiile reprezintă o categorie de împrumuturi care sunt puternic reprezentate în corpusul nostru. Astfel, disjunctivul *ili* şi varianta *uli* 'sau', precum şi adversativul sau comparativul *nego*[16] 'ci, decât' au fost identificate doar ca împrumuturi, de ex. *trăbu lăsat pă kopilu-la ili trăbu zakoćulit* 'trebuie lăsat copilul ăla sau trebuie oprit', *Nu šću, irẹm uli nu irẹm* 'Nu ştiu, eram sau nu eram', [...] *faśi śeva đeparcu, uli ku tata-mju lukru* 'face ceva bani de buzunar sau lucrez cu tatăl meu'; *Nu-j beton nego îj ćină* 'Nu-i beton, ci îi tină', *uvęk ziśi kă maj mîndru irę kînva nego śe-j aku* 'mereu zice că era mai frumos cândva decât e acum', *Noj îm Hrvatska, ẹiś, nu, Hrvatska, Međimurje, avénj ẹlfel ljimbă nego îm Rumunija* 'Noi în Croaţia, aici, nu, Croaţia, Međimurje, avem altfel de limbă decât în România'.

Alte conjuncţii, aşa cum sunt adversativele *a* 'iar, şi' şi *ali* 'însă, dar' sunt mult mai frecvente ca împrumuturi decât formele româneşti *jar* şi *însă*, de ex. *Śađi jarna lume, a vara lukră* 'Lumea stă iarna, iar vara lucrează', *bătîrnj ka noj svăteśćę, a hej tînjir nu šći* 'bătrânii ca noi vorbesc, iar cei tineri nu ştiu', *A ju nuntru, kînd irém în ćemnică* 'Iar eu înăuntru, când eram la închisoare'; *faśi, ali nu-j aje njimik* 'face, dar asta nu-i nimic', *înkujẹt iré, ali ćeilje nuntru isre* 'era încuiat, dar cheile

[15] Un număr mare de graiuri kajkaviene din această regiune sunt ekaviene (Lončarić: 1994).
[16] *Nego* este în croată doar conjuncţie (Silić, Pranjković: 2005).

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

erau înăuntru', *Šću, ali nu zîk* 'Ştiu, dar nu zic'. O situaţie asemănătoare este şi cu conjuncţia *njiś* 'nici', care apare în corpus în paralel cu împrumutul *niti* 'nici': *ali nu-j pălćešćę, niti kalje nu-j pălćešćę* 'dar nu-i plăteşte, nici drumul nu i-l plăteşte', *Ju n-am avut njiś romski pomagać, njimik n-am avut, njiś kénvi n-avęm* 'Eu n-am avut nici asistent pentru romi, nimic n-am avut, nici cărţi nu aveam'. În câteva cazuri am înregistrat ca un împrumut şi copulativul *i* 'şi' (alături de *šî* 'şi', care este, fără îndoială, cel mai frecvent): *Aša nję-anj šćut i benj irę* 'Aşa ne-am cunoscut şi bine era', *Hurvęci ku băšîcilje i bajaši ku hrvaćicelje* 'Croaţii cu băieşele şi băieşii cu croatele', *I jară kînd* 'şi iar când', *I atunśa aku jară kapăt banji* 'şi atunci acum iar primesc bani'.

5. ***Code-mixing***

În exemplele pe care le menţionăm în continuare se poate vedea cât de pregnante sunt procesele de interferenţă lingvistică la unii vorbitori. Într-un astfel de discurs este vorba de amestecarea codurilor lingvistice, *code-mixing*, şi nu doar de o folosire din abundenţă a împrumuturilor, având în vedere că alternează elemente din croată şi din graiul băieşilor, iar elementele din limba croată apar nemodificate, în forme flexionare sau sintagme întregi. În cazul exemplelor pe care le dăm în continuare am subliniat elementele din limba croată, putându-se astfel observa când este vorba de amestecarea codurilor lingvistice şi când este vorba doar de folosirea împrumuturilor.

5.1. Informatorii mai tineri

Exemple ale acestui fenomen lingvistic se pot observa cel mai bine la informatorii noştri mai tineri, unde se manifestă într-un mod mai accentuat, arătând o anumită nesiguranţă în utilizarea propriului sistem. Este posibil ca la unii informatori fenomenul să fi fost şi mai pronunţat datorită faptului că erau elevi în timpul efectuării cercetărilor noastre.

Mislim, nisam u mog... nu mes îm mogućnost baš financijski, a možda m-or ažutá ministarstvo […] 'Adică, nu am posi… nu am posibilităţi chiar financiar, dar poate m-ar ajuta ministerul'. În cazul acestui informator este vizibil relativ frecvent fenomenul de „autocorectare", când vorbitorul se „corectează" în timpul discursului, pentru că, după părerea sa, nu foloseşte un cuvânt sau o construcţie adecvată (*nisam u mogućnosti* în croată literal 'nu sunt în posibilitate') şi înlocuieşte aşadar construcţia pur croată cu o construcţie adaptată (*nu mes îm mogućnost*).

Mar am plan, kă ju svake godine kînd am ferije do šesti do sedmi mjesec, dva tjedna am praksa îm iškula, ćetrnajst dana, nu, a ostalo vrijeme, gata, lukru [...] 'Chiar am un plan, că eu în fiecare an când am vacanţă până în iunie până în iulie, două săptămâni am practică la şcoală, paisprezece zile, nu, iar restul timpului, gata, lucrez'.

Tata nu arę osnovna škola, mama are ćetri razreda, znaći, noj kustănj dîn minimalcu-sta [...] *bem, prije tata kînd ọ lukrat tot* [...] *ali šî akolo ọ fost nepravda, tata-mju a lukrat osamnajst godina u lukrat tata-mju* 'Tata nu are şcoala primară, mama are patru clase, deci, noi trăim din salariul ăsta minim … bine, înainte tata când a lucrat tot … dar şi acolo a fost nedreptate, tatăl meu a lucrat optsprezece ani, a lucrat tatăl meu'.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

Aja ci îj <u>škola</u> dă <u>ćetvrti stupanj</u>, <u>kao obrazovánje ódraslih</u> în Varažda, aja ci-j <u>neredovita</u>, 'naći, ka <u>tećaju</u> <u>isto</u>, dă <u>ćetvrti stupanj</u> 'Aia ţi-i şcoala de gradul patru (cu patru clase de liceu), ca şcoala pentru adulţi din Varaždin, aia ţi-i la fără frecvenţă, adică ca un curs aşa, de gradul patru'.

În svat noj zîšenj, unjir, aša, kînd šî kînd, unu, doj uli tri, već na tri, četri, pet, a dalje ne mogu 'În grai noi zicem, uneori, aşa, când şi când, unu, doi sau trei, deja la trei, patru, cinci, iar mai departe nu pot'.

Jel u pus <u>nacrtu</u> <u>i sat vremena</u> am trăbuit, <u>sat vremena i pol</u> kit, nu, śas šî žumătaći; nu puć̣ę să înkradă îl ju kă priśep 'El a pus proiectul şi o oră mi-a trebuit, o oră şi jumătate, nu, un ceas şi jumătate; nu putea să creadă el că eu înţeleg'. Şi în acest exemplu se vede clar „autocorectarea", sintagma croată *sat vremena i pol* 'timp de o oră şi jumătate' fiind schimbată cu cea românească *śas šî žumătaći*.

5.2. Informatorii adulţi

În general, în materialul nostru lingvistic la informatorii adulţi sunt mai puţin pregnante fenomenele de schimbare de cod lingvistic sau de amestecare a codurilor lingvistice decât la informatorii mai tineri. Menţionăm însă în continuare exemplele înregistrate în care amestecarea codurilor lingvistice este evidentă:

Ka-pu <u>koćuļęšći</u> <u>dva tri puta tri godine</u> dă pă <u>zadnje</u> [...] *aiś <u>naprimjer</u>. Altă ar fi să vijă jel <u>odma</u> aiśe, <u>od prvog razreda</u>, a nu kă îm vinji jel (îm) <u>ćetvrti razred</u>, <u>a dva put</u> u <u>ponavălit</u>* [...] 'Că apoi (îl) împiedici de două trei ori, trei ani, în ultima vreme… aici de exemplu. Alta ar fi să vină el imediat aici, din clasa întâia, şi nu ca să-mi vină el (în) clasa a patra, iar de două ori a repetat'.

M̨ęrźi kǫpiji noštri mę̨rźi ku kǫpij dă hurvec <u>zajedno, skupa</u> îm iškulă. 'Merg copiii noştri merg cu copiii croaţilor împreună, împreună la şcoală'. În acest exemplu „autocorectarea" are loc în cazul unui împrumut, pentru a se folosi un alt împrumut (*zajedno* şi *skupa*). O situaţie asemănătoare o întâlnim şi în exemplul următor, unde sintagma croată (*skoro pedeset* godina) este înlocuită cu sintagma românească (*śinzîś dă e̜j*), vorbitorul menţionând că este conştient de „amestec": *Aiś ma kustănj <u>skoro pedeset godina</u>, nu, śinzîś dă e̜j, <u>sad ću i mešat malo</u>...* 'Aici trăim de aproape *cincizeci de ani*, nu, cincizeci de ani, acum o să şi amestec puţin…'.

Mákar kă să ziśé kă išćenj <u>pă poreklom</u> dîn Indije. <u>Ali</u> ju mă uit la filmuri̜, niś u vorbă nu šću, njimik 'Chiar dacă se zicea că suntem de origine din India. Dar eu mă uit la filme, nicio vorbă nu ştiu, nimic'. Elementul subliniat *pă poreklom* este deosebit de ilustrativ pentru amestecarea codurilor lingvistice, dat fiind că uneşte prepoziţia românească *pă* 'pe' şi substantivul kajkavian ekavian *poreklo* 'origine' la instrumental.

5.3. O informatoare mai în vârstă

În corpusul nostru de grai ardelean din nord-vestul Croaţiei am avut doar o singură informatoare pe care am putea-o încadra într-o perioadă de vârstă mai înaintată, dat fiind că s-a născut în anul 1948, ceea ce pentru băieşi este o vârstă destul de înaintată, având în vedere că media de viaţă a romilor din Croaţia este mai mică decât cea a populaţiei majoritare (Štambuk 2000: 295). Aşa cum era de aşteptat, această vorbitoare este mai conservatoare din punct de vedere lingvistic

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

decât vorbitorii mai tineri şi nu se poate vorbi în cazul ei de o reală amestecare a codurilor lingvistice, contactul lingvistic reflectându-se însă prin împrumuturi. În exemplele pe care le menţionăm în continuare se poate vedea folosirea împrumuturilor, pe care le-am marcat prin subliniere:

Dă să lọ butură, 'ša. Birį́, nu irẹ, vin domaći, răćiji domaći. Aduśé [...] *kîći plastika mare dă vin aduśẹ, ka-pu mînkari să făśé, šî bijẹ, šî mînkă'* 'Dar se lua băutură, aşa. Bere, nu era vin de casă, rachiu de casă. Aducea… câte (un vas de) plastic mare de vin aducea, apoi mâncare se făcea, şi (se) bea şi (se) mânca'.

A-pu, bărbatu-mį́ irẹ tari bićag. Umblám ku jel pă la doktorį́, umblám. Briga marẹ. [...] *Pă sufljit irẹ bićag, pă operacijă a fost pă sufljit. Ka-pu u murit, jeno patru ẹj, śinś tot m-am ćinjit ku jel* 'Apoi, bărbatu-mi era tare beteag. Umblam cu el pe la doctori, umblam. Grijă mare. De inimă era bolnav, la operaţie a fost, pe inimă. Apoi a murit, cam patru ani, cinci tot m-am chinuit cu el'.

Bibliografie

Calotă 1995: Ion Calotă, *Rudarii din Oltenia, Studiu de dialectologie şi de geografie lingvistică românească*, Craiova, Editura Sibila.

Caragiu Marioţeanu et al. 1977: Matilda Caragiu-Marioţeanu et al., *Dialectologie română*, Bucureşti, Editură Didactică şi Pedagogică.

Cvikić 2007: Lidija Cvikić. (coord.), *Drugi jezik hrvatski: Proučavanje hrvatskog kao nematerinskoga jezika u predškoli i školi s posebnim osvrtom na poučavanje govornika bajaškoga romskoga*, Zagreb, Profil.

Hrvatić 2000: Neven Hrvatić, *Povijesno-socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj*, „Društvena istraživanja", 9, 2000, 2/3 (46/47), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, p. 251–266.

Lončarić 1996: Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Zagreb, Školska knjiga.

Lončarić 1994: Mijo Lončarić, *Kajkavski vokalizam*, „Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje", Vol. 20, No. 1, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, p. 115–135.

Lipljin 2002: Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskog kajkavskog govora*, Varaždin, Garestin.

Muhvić-Dimanovski 2005: Vesna Muhvić-Dimanovski, *Neologizmi: Problemi teorije i primjene*, Zagreb, Filozofski fakultet, Zavod za lingvistiku.

Pană Dindelegan 2010: Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold.

Piškorec 2005: Velimir Piškorec, *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF press.

Radosavljević 2007: Petar Radosavljević, *Romi Bajaši u Hrvatskoj – govornici rumunjskog dijalekta*, „Jezik i identiteti", Zagreb – Split, HDPL, p. 505–515.

Radosavljević 2009: Petar Radosavljević, *Elementi utjecaja hrvatskog jezika na govor Bajaša u Belom Manastiru*, „Romanoslavica", XLV, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, p. 79–88.

Radosavljević 2010: Petar Radosavljević, *Jezik Roma Bajaša na teritoriju Republike Hrvatske*, teză de doctorat, Universitatea din Zagreb – Facultatea de Ştiinţe Umaniste şi Sociale.

Rusu 1983: Grigore Rusu, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)

Rusu 1984: Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul Românesc.
Sala 1997: Marius Sala, *Limbi în contact*. Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Saramandu 1997: Nicolae Saramandu, *Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei: Băiaşii din nordul Croaţiei*, „Fonetică şi dialectologie", XVI, p. 97–130.
Sikimić 2005: Biljana Sikimić, *Banjaši u Srbiji*, „Banjaši na Balkanu: Identitet etničke zajednice", SANU, Belgrad, Balkanološki institut, p. 249–276.
Sikimić 2008: Biljana Sikimić, *Karavlachs in Bosnia and Herzegovina today*, „The Romance Balkans", SANU, Belgrad, Balkanološki institut, p. 227–246.
Silić, Pranjković 2005: Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, Školska knjiga.
Sorescu-Marinković 2005: Annemarie Sorescu-Marinković, *Napolitanci iz Mehovina*, „Banjaši na Balkanu: Identitet etničke zajednice", Belgrad, SANU, Balkanološki institut, p. 175–200.
Sorescu-Marinković 2008: Annemarie Sorescu-Marinković, *The Bayash in Croatia: Romanian vernaculars in Baranja and Medjimurje*, „The Romance Balkans", Belgrad, SANU, Balkanološki institut, p. 173–225.
Štambuk 2000: Maja Štambuk, *Romi u Hrvatskoj devedesetih*, „Društvena istraživanja", 9, 2/3 (46/47), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, p. 291–315.
Trask 2005: Robert Lawrence Trask, *Temeljni lingvistički pojmovi*, Zagreb, Školska knjiga.

Romanian-Croatian Language Contact in the Boyash Roma in North Western Croatia

The Boyash Roma differ from other groups of Roma because their mother tongue is a variety of Daco-Romanian. In Croatia, the Boyash are an important part of the Roma population. They may be divided into three relatively homogeneous subgroups, depending on the dialect they speak, but also according to other characteristics.

One of the specific features of these varieties is a certain degree of archaism in comparison with standard Romanian, and another important feature of these dialects is related to the Romanian-Croatian language contact, due to the fact that the Boyash live in a foreign language environment, with Croatian as the dominant language.

From the sociolinguistic point of view, all Boyash are bilingual or multilingual; Croatian is the acrolect and is being used for all communication outside the community, while their dialect is basilect, the use of which is limited to the family and the settlement they live in.

This paper will show various examples of language contact in the speakers of the Transylvanian dialect in north western Croatia, where the influence of the kajkavian dialect of the Croatian language is evident. However, due to the expansion of mass-media, as well as better education of the Boyash, the influence of the standard Croatian language is also noticeable.

The mentioned language contact is reflected above all in the lexicon, but also in the morphosyntax, as well as in frequent code-mixing and code-switching. These phenomena will be observed on the linguistic corpus collected during field-work − all of our bilingual or multilingual informants are proficient both in Croatian and their dialect.

BDD-V2530 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:06 UTC)